

HACI BAYRAM-I VELÎ

IV. ULUSLARARASI HACI BAYRAM-I VELÎ SEMPOZYUMU

EDİTÖRLER

VAHİT GÖKTAŞ

HARUN ALKAN

ilāhiyāt 390

Hacı Bayram-ı Velî / IV. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu
Editörler: Vahit GÖKTAŞ, Harun ALKAN

Yayın Kurulu
Ethem CEBECİOĞLU
Vahit GÖKTAŞ
Mustafa AŞKAR
A. Cahid HAKSEVER
Harun ALKAN
Öncel DEMİRDAŞ
Mehmet YILDIZ

ISBN 978-605-69780-5-0

1. Baskı: Ekim 2019

Sertifika No: 44396

Mizanpaj: TAVOOS
Sayfa Düzeni: TAVOOS
Kapak: MAKGRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.
Baskı: İvme Tanıtım Tasarım - Sertifika No: 43251

ilāhiyāt

Cinnah Cd. Kırkpınar Sk. 5/4 Çankaya / Ankara
Tel: (0312) 439 01 69 Faks: (0312) 439 01 68
ilahiyyayin@gmail.com

ANKARA'DA SELÇUKLU MELİKESİ MELİKE HATUN

ABDÜLKERİM ERDOĞAN

Giriş

Ankara, kale-şehir özelliğiyle Anadolu'nun merkezinde tarih boyunca önemini korumuştur. Malazgirt Zaferi sonrası Oğuz boylarının iskanı ile şenlenen merkez ve taşrası, Anadolu Selçukluları döneminde, müstahkem ve güvenli şehir anlamına gelen "Dar'ul-hısn" olarak anılmıştır. Selçuklu şehzadelerinin bağımsız hareket ettiği melik şehri Ankara, şehzadelerin taht mücadelesine tanık ve sığınak olmuştur.

Anadolu'da önemli ticaret merkezi olan Ankara, medreselerinde yetişen alimleri ve zâviyelerinde kemâle eren ârifleriyle "sırlar ve muştular" şehridir. XV. yüzyılda Ankara şehir merkezinde Kızıl Bey, Saraç Sinan, Mah-ı Büleldî, Yeşil Ahî, Ahî Yakûb, Sarmiyeye, Kara (Melike Hatun) Medrese ve Ak Medrese eğitim veren önemli eğitim kurumlarıdır.

Hacı Bayrâm-ı Veli (k.s) Hazretleri, Melike Hatûn tarafından yaptırılan “Kara Medrese”de müderrislik yapmıştır. Hacı Bayrâm-ı Veli Hazretlerinin doğduğu Solfasil köyü de Melike Hatûn’un timâr mülkü ve geliri Kara Medrese’ye aittir. Melike Hatûn Karban-sârâyı vakfının mutasarrıfı ise “Şeyh Paşa” ünvanı ile anılan Hacı Bayrâm-ı Veli Hazretlerinin evlatlarıdır.

Hayatı hakkında bilgi sahibi olmadığımız ve Sultân Alâeddin (III) kızı Melike Hatûn’un, vakıf kayıtlarına göre Hacı Bayrâm-ı Veli Hazretlerinin muhibbi olabileceğidir. Yapılacak çalışmalarla konunun daha da zenginlik kazanacağı muhakkaktır.

Melike Hatûn

Ankara’nın manevî mimarlarından Hacı Bayrâm-ı Veli Hazretlerinin -kutlu sırları azîz olsun- müderrislik yaptığı “Kara Medrese”nin banisi Melike Hatûn’un hayatı hakkında bilinenler azdır. 1 Hayat hikayesini sırlayan Melike Hatûn, dünya hayatının geçici olduğunu bilerek, hayatta iken sahip olduğu maddi varlıklarını vakf etmiştir.

XIV. yüzyılda yaşayan ve H. 795/M. 1393 yılında Ankara’da vefat eden Melike Hatûn, Osmanlı tahrir defterlerinde “Mülkiye”¹ ve “Melek” isimleriyle de kaydedilmiştir. Nesebi ve ailesi hakkında bilgiye sahip olmadığımız Melike Hatûn’un, Ramazân 1027/ Eylül 1618 tarihli bir fermânda Sultan Alâeddin’in kızı olduğu yazılıdır: “... *Mevlânâ Murtazaâbâd Kâdîsi zîde fazlıhû tevki’-i refi’-i*

¹ Melike Hatûn ve vakıfları hakkında yapılan çalışmalar: Kamil Şahin, “Ankara’da Melike Hatûn Vakıfları”, Vakıflar Dergisi, XXII/1991, s. 77-82; Özer Ergenç, XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya, Ankara 1995, s. 25, 169; Rifat Özdemir, XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1998, s. 79-80; Hüseyin Çınar-Osman Gümüşçü, Osmanlıdan Cumhuriyete Çubuk Kazası, Çubuk Belediyesi Yay., Ankara 2002, s. 226-229; Abdülkerim Erdoğan, Unutulan Şehir Ankara, Akçağ Yay., Ankara 2004, s. 146-147; Abdülkerim Erdoğan-Mehmet Narince, Edebi ve Tarihi Şahsiyetleriyle Ankara, ABB Yay., Ankara 2007, s. 29-30; Abdülkerim Erdoğan, Geçmişten Günümüze Kazan, Kazan Belediyesi Yay., Ankara 2009, s. 138-139; Hüseyin Çınar, “Osmanlı Toplumunda Vakıf Kuran Kadınlar”, Tanzimat Öncesi Osmanlı Toplumunda Cinsiyet, Mahremiyet ve Sosyal Hayat, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2018, s. 341-343; Abdülkerim Erdoğan, “Ankara’da Bir Selçuk Melikesi (Melike Hatûn), Gönül Sultanları, Şahsiyetleri ve Değerleri ile Ankara, Ed: İ. Ethem Arnoğlu, Akçağ, Ankara 2018, s. 467-474.

hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki Ankara kazâsında nâibü's-şer' olan Ali dergâh-ı mu'allâma mektûb gönderüb Ankara'da merhûm Sultân Alâeddin kızı merhûme Melike Hâtûn binâ itdüğü Cedid nâm medresenin şart-ı vâkıfda ve defter-i hâkânîde tevliyeti olmadıĝından ... fî-Evâhir-i şehri Ramazânî'l-Mübârek sene 1027.²²

Anadolu Selçuklu tarihinde Alâeddin ismini taşıyan ve tahta oturan üç sultan bulunmaktadır. Bunlar saltanat yıllarına göre I. Alâeddin Keykubad (1220-1237), II. Alâeddin Keykubad (1249-1254), III. Alâeddin Keykubad (1298-1302)'dir. Fermanda zikredilen Sultan Alâeddin'in, Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un torunu ve Melik Ferâmürz'un oğlu III. Alâeddin Keykubad olduĝu anlaşılmaktadır. Ankara Kızıl Bey Camii'nin ahşap minberinin 1299 yılı tamir kitabesinde Feramürz oğlu Sultan Alâeddin'in adı geçmektedir. Vefat tarihi tam olarak bilinmeyen ve hayatının 697 (1298) yılından önceki dönemi hakkında bilgi bulunmayan Sultan III. Alâeddin Keykubad, Osman Gazi'ye beylik vermiş bir hükümdar olarak tanınmaktadır. Bir rivayete göre Karacahisar'ın zaptı, diĝer bir rivayete göre de Bilecik, Yarhisar ve İnegöl'ün fethi üzerine Osman Gazi'ye sancak, davul, kılıç, at ve hil'at göndererek beylik tevcih etmiş, hatta bizzat Karacahisar'ın kuşatılmasına katılmış, ancak Bayıncar'ın Ereĝli'yi yakıp yıktığını haber alması üzerine Osman Gazi'yi şehrin alınması için teşvik ettikten sonra geri dönmüştür. Diĝer bir rivayette ise Sultan Alâeddin'in hiç oğlu olmadığı için Osman Gazi'yi oğlu gibi sevdiği anlatılır. Ancak bu son rivayet bir yakıştırma, onun Osman Bey'e gönderdiği söylenen Türkçe temliknâme ile Farsça menşurlar da uydurmadır. Adına kesilmiş gümüş sikkelerden bazıları zamanımıza kadar gelmiş olup bunlar Luluva (Ulukışla), Süleymanşehri (Beşşehir), Sarıkavak ve Antalya'da 697 (1298), 699 (1300), 700 (1301) tarihlerine aittir.³

Melike Hatûn'un çocukları hakkında bilgi mevcut değildir.

² OA, Maliyeden Müdevver Defterler (MAD), No: 9.

³ Ankara Şer'îye Sicili, 703-0016 A 991

Ancak Fatih Sultan Mehmed Hân dönemi ve 1463 tarihli Ankara tahrir defterindeki bir kayıta Yakûb Bey atası Melike Hatûn'un adı zikredilmektedir. “*Karye-i Seylân/Milân tâbi’-i Yabân Ovâsı, timâr-i Sevindik. Hüdâvendigâr (I. Murâd) zamanında Yakûb Beg atası Melike Hâtûn yermiş. Mahsûl: 550 [akçe]*”⁴

Yıldırım Bâyezid dönemi Ankara Sancak Beyi olan Yakûb Bey, Ankara Muharebesi’nde Timur Hân’ın ordusuna karşı Ankara Kalesi’ni savunan kişidir.⁵ Mübârek Gâlib, 1925-1928 yılları arasında Ankara’da yaptığı araştırmada Guraba (Numune) Hastanesi karşısındaki bir seddin üzerinde ve yarısı toprak altında kalmış bulunan mezarın ayak ucuna konulmuş mermer şahidenin bir tarafında H. 805/M. 1402 yılında vefat eden “*Ya’kûb bin Mehmed*” yazılı olduğunu, diğer tarafının ise mezara bitişik bulunduğundan topraktan çıkarıp okuyamadığını kaydetmiştir.⁶ Yakûb Bey’in Ankara şehir merkezinde bir türbesi olduğu evkâf defterlerinde kayıtlıdır: “*Karye-i Delüler tâbi’i Kasaba, karye-i mezkûrenin rusûm örfiyesi timârdır ve öşr-ü şer’iyye vakf-ı Mezâr-ı Yakûb Beg ber müceb-i defter-i köhne. Hâsıl 3240 [akçe]*”⁷

Vakıf kaydına göre Kasaba nahiyesine tabi Delüler köyünün yıllık öşr-ü şer’iyyesi Yakûb Bey türbesine aittir. Yakûb Bey’in mezarı günümüzde mevcut değildir. Ankara şehir merkezindeki mezarlıklar kaldırılınca şahidelerin çoğunluğu Kırklar/Kadılar Kabristanı’na nakledilmiştir. Bu kabristandaki şahide ve kitabelelerin envanteri çıkarılmadığı için Ankara şehrinin belleği de kısmen saklı kalmıştır.

Melike Hatûn, Ankara’da karbân-sarây, medrese ve mescid/cami yaptırmış, bu yapıların devamlılığını ve giderlerini karşıla-

⁴ OA, Maliyeden Müdevver Defterler (MAD), No: 9, vr. 152b.

⁵ Hoca Sadettin Efendi, Tacü’t-Tevarih, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, T.C. Kültür Bakanlığı Başvuru Kitapları, Ankara 1999, s. 259-277.

⁶ Mübârek Gâlib, Ankara Mescidler, Camiler, Mezarlıklar, Kitabeler, Haz: Seyfettin Erşahin-Hüseyn Çınar, Altındağ Belediyesi Yay., Ankara 1996, s. 63-64.

⁷ Ankara Evkâf Defteri, Muallim Cevdet Kütüphanesi, 116/5, vr. 23b.

mak için vakıf kurmuştur. Ayrıca Ankara'da bulunan diğer cami ve zâviyelere de vakfından tahsisatlar yapmıştır. Dönemin varlıklı ve hayr sever şahsiyetlerinden olan Melike Hatûn, Hacı Bayrâm-ı Veli (k.s) Hazretlerinin doğduğu Solfasıl köyünün yıllık gelirini yaptırdığı medreseye (Melike Hatûn Medresesi nâm-ı diğer Kara Medrese) vakf etmiştir. Ayrıca Melike Hatûn, Sultan Murad Hüdavendiğâr'ın subaşlarından İne Bey'in Ankara'da yaptırdığı hamama bin eşrefi altın sikke vererek, gelirinden düzenli pay almış ve bu payı vakıflarına tahsis etmiştir.

Melike Hatûn Türbesi

1393 yılında Ankara'da vefat eden Melike Hatûn'un mezarı, Anafartalar Mahallesi, Taşçılar ve Pala sokaklarının kesiştiği köşededir. Tarihi İne (Eyne) Bey Hamamı'nın kuzeydoğusundadır. "Kirişciyân", "Hatûniye", "Hacıdoğan" ve "Doğanbey" olarak anılan mahallenin mevcut adı Anafartalar'dır. Vakıf belgelerinde "*Melike Hatûn türbesi*" ve "*Melike Hatûn mezârı*" olarak kaydedilmiştir. Melike Hatûn'un mezar şahidesi sekiz köşeli mermer bir sütundur. Bu sütunda üç kartuş içerisinde ve üç satırlık Arapça bir kitâbe vardır:

"Küllü şey'in hâlikun illâ vechehu lehu'l-hükmü ve ileyhi turceûn."
[Kasas, 88]

"Ğafer'Allâhu lehu bi-rahmetihi ve lehu ravh-ı cennet-i naîm"
Allahümme el-hakkı li-mutihi. tarih ve kıyle felehu seleme min Rabbi'r-Rahîm."

"Felehu salamün min Rabbir-Rahîm" ibaresi ebcet hesabıyla H. 795/M. 1393 yılına tekabül etmektedir.⁸ Kanaatimizce türbe zaman içinde bakımsızlıktan veya çeşme yapılıırken yıkılmış ve mezarı kalmıştır.

⁸ Kamil Şahin, vefat tarihini 682/1283 olarak vermekte ve bu mezarın kime ait olduğu bilinmemektedir görüşünü ileri sürer. "Ankara'da Melike Hatûn Vakıfları", Vakıflar Dergisi, 22 (1991), s. 78.

Melike Hatûn, hayatta iken maliki olduğu bahçesini ve mülkü olan *Bil Ömer* köyünün yıllık icar gelirini, vefatından sonra kendi ruhu için her gün bir cüz okunması şartı ile vakf etmiştir: “*Ve şehirde [Ankara] mülk yeriyle ma’ruf bir bâğçe (Melike Hatûn Bahçesi) Melike Hâtûn Türbesi’nün vakfıdır. Mahsûl: 1400 akçe.*”⁹ 1463 yılında Melike Hatûn bahçesinin yıllık hasılı 1400 akçe iken 1522 yılında 1500 akçeye yükselir.¹⁰ 1571 tarihli Ankara Evkâf Defteri’nde Melike Hatûn Bahçesi’nin yıllık geliri 1500 akçe ve Muhyiddin Dede tasarruf etmektedir.¹¹ “*Karye-i Beg/Bil Ömer; hâssa-i sancak-i timâr-i Süleyman Beg, Hüdâvendigâr zamanında Melike Hâtûn yirmiş zaman-ı mezkûrda Melike Hâtûn alıb öşrin vakf itmiş bâkî bid’atı hâssa tasarruf olunur ol vakitden tâ bu vakte gelince.*”¹²

Melike Hatûn mezarı, bakımsız bir vaziyette iken 2018 yılında yeniden yapılmış ve çevresi düzenlenmiştir. Mezarın, dönemin mimarisine uygun şekilde yapılacak bir türbe içine alınması daha uygun olacaktır.

Melike Hatûn Kârbân-sarâyı

Fatih Sultan Mehmed Hân dönemi ve H. 867/M.1463 tarihli Ankara Sancağı mufassal tahrir defterinde “Mülkiye (Melike) Hâtûn Kârbân-sarâyı Vakfı” kaydı bulunmaktadır. Bu kervânsarayın bulunduğu yer hakkında bilgi yoktur.

Melike Hâtûn Kârbân-sarâyı (Kervansaray) Vakfı’na ait köy ve mezraalar şunlardır:¹³ Karye-i Oyum İğde [Oyumiğde-Çubuk], Karye-i Delü Virân [Mutlu-Çubuk], Karye-i Kışla; Karye-i Ayvaluca [Ayvalıca-Kızılcahamam], Karye-i Kara Keçilü, [Karakeçili-Kırıkkale], Karye-i Yavsâl ve Karye-i Kapaklı [Kapaklı-Çubuk]. Mülkiye/Melike Hatûn Kervansarayı’na ait vakıf köy ve mezraalar daha sonraki yıllarda timâra verilmiştir. Kanaatimizce bu kervan-

⁹ OA, Maliyeden Müdevver Defterler (MAD), No: 9, vr. 217a.

¹⁰ Ankara Evkâf Defteri, Muallim Cevdet Kütüphanesi, 116/5, vr.19a.

¹¹ TKGM. Defter-i Evkâf-ı Liva-i Ankara (MAD), No: 558, vr. 30a.

¹² OA, Maliyeden Müdevver Defterler (MAD), No: 9, vr. 1b-2a.

¹³ OA, Maliyeden Müdevver Defterler (MAD), No: 9. vr. 29a-b, 30a-b.

saray başkasına satılmış veya bakımsızlıktan tamamen harap olmuştur.

Melike Hatûn Medresesi (Kara Medrese)

Melike Hatûn tarafından Ankara şehir merkezinde ve Tarihi İne Bey Hamamı'nın doğusunda ve yakınında yaptırılan medrese, vakıf belgelerinde “Melike Hatûn Medresesi” ve “Kara Medrese” olarak yazılmıştır. Hacı Bayrâm-ı Veli (k.s) Hazretlerinin bu medresede müderrislik yaptığı kaynaklarda zikredilmektedir.¹⁴

Fatih Sultan Mehmed Hân dönemi Ankara Sancağı mufassal tahrir defterinde Melike Hatûn Medresesi Vakfı'na ait köyler şunlardır:

Karye-i Solfâzıl [Solfasol-Altındağ]; vakf-ı medrese-i Melike Hâtûn elhâlet hâzihî sülâletü'l-muhakkikin Baba veled-i Şeyh Hâcî Bayrâm -nurullahi kabrehumutasarrıfıdır elinde Pâdişâhımız hükmi vardır. Bir hâssa çiftliği vardır. Ve bir dönüm harâclu bâğ. Ve bir çiftlik dahi kadîmî kendülerindir ve bir vakıf değirmenleri vardır. Mahsûl: 1590 [akçe].

Hacı Bayrâm-ı Veli Hazretleri muteber kaynaklara göre Solfâsıl köyünde doğmuştur. Validesinin türbesi Solfasıl köyü yakınındadır. Tahrir kaydındaki “sülâletü'l-muhakkikin Baba veled-i Şeyh Hâcî Bayram nurullahi kabrehu” ibareden Solfâzıl (Solfasıl) köyünün yıllık gelirine Hacı Bayrâm-ı Veli (k.s) Hazretlerinin ismi yazılmayan evladından birinin mutasarrıf olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu kişinin köyde bir çiftlik miktarında arazisi ve vakıf değirmeni vardır.

Karye-i Girindos [Fethiye-Kahramankazan]; Mülkiye Hâtûn Medresesi'nün vakfıdır, kadîmü'l-zamândan vakfiyet üzere tasarruf

¹⁴ Fuat Bayramoğlu, Hacı Bayram-ı Veli Yaşamı-Soyu- Vakfı, C. I, TTK Yay., Ankara 1989, s. 13-15.

ohnurmuş, şimdiki cihetde, medrese-i mezkûrın müderrisi Mevlâna Emûr Çelebi mutasarrıfıdır. Üç hâssa çiftliği vardır, ortaklar dutar. Mahsûl: 8130 [akçe].

Karye-i Busâklar [Pursaklar-Ankara]; tâbi'-i Çubuk, hissesi Mülkiye [Hâtûn] Medresesi'nün vakfıdır. Hüdâvendigâr [Sultân I. Murâd] zamanından berü vakfiyet üzere tasarruf oligelmiş, el-hâlet hazihi sülâletü'l-arifin Şeyh Baba mutasarrıfıdır elinde Pâdişâhımız hazretleri hükmi vardır. Bir mu'attal çiftlik vardır. Sekiz harâclu bâğ vardır.

Karye-i Ravlı [Akyurt-Ankara]; Mülkiye Hâtûn Medresesi'nün vakfıdır kadimül'-zamândan vakfa tasarruf olunurmuş. Şimdiki hâlde sülâletü'l-evliyâ Şeyh Baba mutasarrıflardır, elinde Pâdişâhımız hazretleri hükmi vardır. İki mu'attal çiftlik vardır. İki hâssa değirmen vardır. Mahsûl: 3080 [akçe].

Karye-i Begcügez; Mülkiye [Hâtûn] Medresesi'nün vakfıdır. Hüdâvendigâr [Sultân I. Murâd] zamanında Mevlâna Ferîdüddîn yirmiş, el-hâlet hazihi Baba veled-i Şeyh Hâcı Paşa -nurullahi kabrehu- vakfiyet üzere mutasarrıfıdır, elinde Pâdişâhımız hükmi vardır. Bir seyl değirmen vardır.

Mezraa-i Kilisâcuk; Mülkiye [Hâtûn] Medresesi'nün vakfıdır. Hüdâvendigâr [Sultân I. Murâd] zamanında Mevlânâ Ferîdüddîn tasarruf idermiş, el-hâlet hazihi Şeyh Baba mezkûr vakfiyet üzere mutasarrıfıdır elinde Pâdişâhımız hükmi vardır. Cem'an mahsûl-i Evkâf-ı Mülkiye ki der tasarruf-ı Baba: 5550 [akçe].¹⁵

H. 928/M. 1521-22 tarihli Ankara Sancağı Evkâf Defteri'nde¹⁶ Solfâzıl köyünün adı, Solfâsıl şeklinde yazılmıştır. Bu tarihten sonra Cumhuriyet dönemine kadar arşiv belgelerinde "Solfasıl" olarak

¹⁵ Maliyeden Müdevver Defterler (MAD), No: 9, vr. 213ab, 216ab, 217a, 221ab, 222a.

¹⁶ Ankara Evkâf Defteri, Muallim Cevdet Kütüphanesi, 116/5

kayıtlıdır. Arşiv belgeleri ve nüfus defterlerinde “Zü’l-fadl/Zü’l-fazl” geçmemektedir.

“Evkâf-ı Medrese-i Melike Hâtûn der nefis-i Ankara Karye-i Solfâsıl; Vakf-ı medrese-i mezkûre tâbî’i Kasaba. Çiftlik-i has-sa, kıt’a: 1, [hasıl] 200 [akçe]. Çiftlik der-yed-i Edhem Baba ber mûceb-i defter-i köhne kıt’abân. Asiyâb-ı hassa kıt’a 1, Hâsıl: 4831 [akçe].”¹⁷

1522 yılında Hacı Bayrâm-ı Veli (k.s) Hazretlerinin doğduğu Solfâsıl köyü, Melike Hâtûn’un yaptırdığı Melike Hâtûn Medresesi (Kara Medrese) vakfidir. Köyde Hacı Bayrâm-ı Veli evladından Edhem Baba’nın (ö.941/1534-35) bir çiftlik yer arazisi bulunmaktadır.

Osmanlı dönemi arşiv belgelerinde Melike Hatûn Medresesi’ne müderris atamaları hakkında çok sayıda belge bulunmaktadır. Şehzâde Bâyezid (1525-25 Eylül 1561), Kara Medrese’de günlük 20 akçe ile müderris olan Mevlânâ Şücâ’a beş akçe terakki verilmesi için tavassutta bulunmuştur.¹⁸ Ramazan 1132/Temmuz 1720 tarihli berat kaydında Melike Hatûn Medresesi’nin vakfı olan Murtazabâd kazası Girendos karyesinin mütevellisi olmadığı için tevliyet cihetine mutasarrıf olmak üzere medresede müderris olan Ali Efendi’nin atandığı yazılıdır.¹⁹

Melike Hatûn Medresesi, XIX. yüzyılın sonlarında Karaca Bey neslinden Kocabeyzâdeler’in tasarrufuna geçer. 20 Kanun-ı evvel 1319 (2 Ocak 1904) tarihli belgede “Koca Bey nâm-ı diğer Melike Hatûn Medresesi”nin mamur ve talebelerin eğitim gördüğü, yıllık öşür gelirlerinin teamülen müderris olanlara verildiği, binanın tamir ve bakımının da müderrisler tarafından yapıldığı

¹⁷ Ankara Evkâf Defteri, Muallim Cevdet Kütüphanesi, 116/5, vr. 19b-20a-b.

¹⁸ OA, HAT, 1446-4-1

¹⁹ Ankara Şer’iyye Sicilleri, 781-0070 A2

zikredilmektedir.²⁰ 26 Ağustos 1329 (8 Eylül 1913) tarihli müzakerede ise Melike Hatûn Medresesi'nin tamiri hakkında düzenlenen birinci keşif cetvelinin yapılan incelemede usulüne uygun olarak düzenlenmediği, medreseye ait mufassal harita, kullanılacak malzemenin cinsi ve miktarının bildirilmesi istenmiştir.²¹ Rifat Özdemir, Samanpazarı Çarşısı Sokağının başında bir kaya üzerinde bulunan Abdülhadi (Adliye, Samanpazarı, İlmi Kalem) Camii bitişğinde Kocabeyzâde Medresesi'nin olduğunu ve 1721 yılında üç hücreli olarak yapıldığını, 1785-1840 yılları arasında medreseye müderris tevcihatı yapılmadığını yazmıştır.²² Melike Hatûn Medresesi'nin, Koca Bey adıyla anılması konusu detaylı araştırma gerektirmektedir.

1929 yılında tanzim edilen Ankara paftalarında Melike Hatun Medresesi'nin yerinde ahşap iki hane ve arsası 107 m² ve Evkâf hazinesi adına kayıtlıdır (Yeğenbey; 30 pafta, 226 ada, 7 parsel). Zamanla tamamen harap olan Melike Hatûn Medresesi binası yıkılmış ve arsası Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından kiraya verilmiştir.

Melike Hatûn Mescidi (Öğle Camii)

Melike Hatûn, hayatta iken medresesinin yakınına bir mescid inşa ettirmiştir. Bu mescid "*Melike Hatûn Mescidi*", "*Hatûniye Mescidi*", "*Hatûniye Camii*" ve "*Öğle Camii*" olarak anılmıştır. Bu mescidin giderleri için İnebey (Eynebey) Hamamı'ndaki hissesinden ve mülkü olan Bil Ömer köyünün yıllık hasılından vakf etmiştir.

Sultan Murâd Hudâvendigâr'ın subaşlarından İne Bey tarafından Ankara'da yaptırılan hamama, Melike Hatûn bin eşrefî altın sikke vermiş ve hamamın gelirinden akçe olarak pay almıştır. "Eşrefî" altın sikke ilk olarak Memlûklüler, daha sonra Irak, Suriye,

²⁰ VGMA, Defter: 2465, s. 49.

²¹ OA.EV.MKT. 147/16.

²² Rifat Özdemir, XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara, Kültür Bak. Yay., Ankara 1998, s. 60-61.

İran, Hindistan ve Anadolu'da birçok beylik ve hânedan tarafından bastırılıp kullanılmıştır.²³

İne Bey, kaynaklarda "İne Bey Subaşı", "Eyne Bey", "İncei Bey" ve mahkeme sicil kayıtlarında da "İne Ali Baba" adıyla zikredilir. Babasının adı "Melikuddîn"dir. Yıldırım Bayezid Han zamanında vezirlik (1400) yapan İne Bey, Çelebi Mehmed'in serdarı iken İsa Çelebi ile giriştiği Ulubat muharebesinde öldürülmüştür. Türbesi Balıkesir'in Kepsud kazası Tekke Köyü'ndedir. Balıkesir'de mescid, zâviye, imaret ve medrese inşa ettirmiş ve bu vakıf eserlerin giderlerini karşılamak içinde Balıkesir'de iki hamam yaptırmıştır.²⁴

1522 tarihli Evkâf Defteri'ndeki kayda göre Melike Hatûn, İne Bey Hamamı hissesinden aldığı on yedi akçenin dört akçesini kendi mescidine, iki akçesini Seyyid Mahmûd'a (Baba Mansur Kalenderhanesi şeyhi), iki akçesini Seyyid Yâyan'a (Ahî Evrân Zâviyesi şeyhi) ve iki akçesini Sultan Alâeddin Camii imamına vakf etmiştir.²⁵48 (Belge: 21) 1571 tarihli Ankara Evkâf Defteri'ndeki kayda göre Melike Hatûn, İne Bey Hamamı hissesinden aldığı on yedi akçenin dört akçesini kendi mescidinin imam ve müezzine vakf etmiştir.²⁶

Günümüzde mevcut olmayan Melike Hatûn Mescidi hakkında İ. Hakkı Konyalı şu bilgiyi vermektedir: "Ankara'da Doğanbey mahallesinde Taşçılar sokağındadır. Mahallenin eski adı da Hatûniye idi. Mabedin sağında Pala sokağı vardır. Mabet duvarlarının alt kısmı taş, üst kısmı kerpiçtir. Sağ kısmında alttan üç, üstten dört penceresi vardır. Sağında son cemaat yerinden çıkılan kısa ve şerefesiz bir minaresi vardır. Son cemaat yerini ve antresini altı adi tahta sütunun ve iki yan duvarının tuttuğu bir saçak örter."²⁷

²³ 46 "Eşrefî", DİA, C. 11, s. 477.

²⁴ İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, C.I, s. 331.

²⁵ Ankara Evkâf Defteri, Muallim Cevdet Kütüphanesi, 116/5, vr. 19a-b.

²⁶ TKGM, Ankara Evkâf Defteri, 558, vr. 5a-b.

²⁷ İ. Hakkı Konyalı, Ankara Camileri, VGM Yay., Ankara 1978, s. 52

Hatûniye Mescidi, 1950’li yıllardan sonra yıkılmış ve yeri Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından kiraya verilmiştir. Ankara Etnoğrafya Müzesi’nde “Öğle Camii”ne ait olan ve bir sanat şaheseri olan ahşap kapı sergilenmektedir.

Hatûniye Çeşmesi

Melike Hatûn Türbesi bitişiğinde bulunan Hatûniye Çeşmesi’nin ilk yapım tarihi bilinmemektedir. 30 Kanun-ı sani 1315/11 Şubat 1900 tarihli belgede “Ankara’da Hacı Doğan gayr-i Müslim mahallesinde Hatûniye Çeşmesi’nin su yollarının tamir edildiği, fakat su mahzeni duvarlarının tamir edilmediği ve yıkılabileceği, 400 haneden oluşan mahallenin tek su kaynağının burası olduğu ve bu mahallerin tamiri ya da yeni bir mahzen inşasının gerektiği hususunda Ankara Vilayetine” bir arzuhal gönderilir.²⁸ 30 Mayıs 1318/12 Haziran 1902 tarihli belgede “Ankara’da Hacı Doğan mahallesinde Hatûniye Vakfı’ndan olan çeşmenin zaman ile harap olduğu, yapılan ihalede 1.650 kuruşla yapılacağı kararlaştırılmış fakat çeşmenin inşaatı başladıktan sonra mezkûr müteahhit belirlenen bu para ile inşaat yapamayacağını belirtmesi üzerine yapılan ikinci keşifte çeşmenin 4.329 kuruş ile tamir edileceği ve bu paranın karşılanması hususunda Ankara Vilayeti ve Evkâf Muhasebeciliği’ne gönderilen yazıya”²⁹ göre çeşmenin yeniden tamiri gerektiği anlaşılmaktadır. Ankara taşından ve sade bir yapı olan Hatûniye Çeşmesi’nin suyu akmaktadır.

Ahî Evrân Zâviyesi

Ankara, fütüvvet ve mürüvvet ehli ahîlerin yaşadığı bir şehirdir. Ankara merkez ve taşrasında çok sayıda ahî eseri (cami, mescid, medrese ve zâviye) mevcuttur. Anadolu’da ahî teşkilatının pîri olan Ahî Evrân adına kurulmuş bir zâviye bulunduğunu Ankara tahrir ve evkâf defterlerindeki kayıtlardan öğreniyoruz. Ankara ve

²⁸ OA, EV.MKT. 2870/13

²⁹ OA, EV.MKT.2745/49

Beypazarı'ndaki Ahî Evrân Zâviyesi'nin yeri tespit edilememiştir. Ahî Evrân Zâviyesi'ne İne Bey Subaşı, Ankara'da yaptırdığı hamamın yıllık gelirini, Melike Hatûn'da hamamdan aldığı hisseden vakf etmiştir.³⁰

Baba Mansûr Kalenderhânesi

Melike Hatûn, Ankara şehir merkezinde bulunan ve yeri tespit edilemeyen Baba Mansûr Kalenderhânesi'ne İne Bey Hamamı hissesinden aldığı paydan yılda 1080 akçeyi Baba Mansûr Kalenderhânesi'ne vakf etmiştir.³¹

Yukarıdaki vakıflardan başka Ankara Evkâf defterlerinde Melike Hatûn'a ait vakıf mezraa ve değirmen kayıtları mevcuttur.

“Mezraa; Çardak [Çardakbağı-Akyurt] köyünde tâbi”-i Binârî (Bigârî) İli kadîmî mülk ıssı Melike Hâtun, Çırak Fakîh elindeki beş mudluk yeri vakf eylemiş. Gâzî Hüdâvendigâr [Sultân I. Murâd] zamanından berü vakfa tasarruf olunurmuş. Andan sonra vakf-ı mezkûreye Çırak Fakîh oğlu Yusuf ve Müslim mutasarrıflardır, ellerinde merhûm Sultân Murâd Hân [Sultân II. Murâd] nişâm var deyu kayd olumuş der defter-i akdem. El-haletü hazihi mezkûr Yusuf ve Müslim mutasarrıflardır, ellerinde padişahımız nişâmı vardır deyu defter-i köhne de mestûr. El'an berât-ı hakâniyle Pîrî bin Müslim'e virilmiştir. Yine Hacı Bayrâm'a virilmiştir deyu mukayyed der defter-i atik. Hâliya pâdişahımız berâtiyle Mehmed nâm kimesne mutasarrıf olmağın defter-i cedide kayd olundu. Zemin, Mehmed veledi Seydî, dönüm: 5, Bağ: 200 [akçe], Hâsıl an galle ve gayrihi 400 [akçe].”³²

“Şehirde Saka Değirmeni Melike Hâtun, Sultan Mescidi (Sultan Alâeddin Camii)'ne vakf itmiş, hâsılın hâfızlar tasarruf idermiş, mü-

³⁰ Ankara Evkâf Defteri, Muallim Cevdet Kütüphanesi, 116/5, vr. 24a.

³¹ Ankara Evkâf Defteri, Muallim Cevdet Kütüphanesi, 116/5, vr. 31a.

³² TKGM, Ankara Evkâf Defteri, 558, vr. 76a.

*tevelli Karaca Beg oğlanlarıdır eski defterde bu vech üzere yazılmışdır. Mahsûl: 3600 [akçe].*³³

Sonuç olarak Melike Hatûn, sahip olduğu maddi varlıklara bakılınca varlıklı bir aileye mensub olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca vakıf kayıtlarından da kendi neslinden kimseyi mütevellî olarak tayin etmemiştir.

İne (Eyne) Bey Hamamı

Belgelerde “*Eyne Bey*”, “*İnebey Subaşı*”, “*Eski*” ve “*Öğle*” hamamı adıyla anılan İne Bey Hamamı, Ankara şehir merkezinde ve halen kullanılan en eski Osmanlı hamamıdır. Hamam, 804/1405 tarihli vakfiyeye göre Sultan Murâd Hudâvendigâr’ın subaşılardan İne Bey tarafından yaptırılmıştır.³⁴ Hamamın yapımında “Melike Hatun” bin eşrefî altın sikke vermiş ve hamamın gelirinden pay alarak kurduğu vakıflara tahsis etmiştir. 928/1521–22 tarihli Ankara Evkâf Defteri’nde İne Bey Hamamı hakkında şu kayıt bulunmaktadır:

*“Nefs-i Ankarada İne Beğ Subâşı binâ itdüğü hamamın Melike Hatûna bin eşrefî mukâbilisinden verdiği on yedi akçeden gayri ki vakf itmiştir. Fî sene cüz hisse-i Melike Hâtûn 7560 [akçe]. Cihet-i nezâret der tasarruf-ı Mustafa Çelebi Kethüda ber-şehri bâ-berât-ı Humâyûn. Fî yevmi 3 [akçe]. Cihet-i meremmet: fî yevmi 2 [akçe].*³⁵ Vakıf kaydına göre İne Bey, hamamın yapımında bin eşrefî altın yardımıda bulunan Melike Hatûn’a hamamın yıllık gelirden hisse verir ve kalan kısmını vakfeder. 1522 yılında Melike Hatun’un hissesi 7560 akçedir. Vakfın yönetimine bakan Mustafa Çelebi’ye günlük üç akçe, hamamın su yoluna bakan meremmetçiye de iki akçe verilmesini şart kılar.

³³ OA, Maliyeden Müdevver Defterler (MAD), No: 9, vr. 213b.

³⁴ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGM), 579 nolu defter, 339. sayfa, 151. sırada kayıtlı Eyne Subaşı Vakfı.

³⁵ Ankara Evkâf Defteri, Muallim Cevdet Kütüphânesi, 116/5, vr. 38a.

Uzun yıllar kullanılmayan hamam harap olmuş, 1928'den önce Ankara Belediyesi tarafından bir ara gaz deposu olarak kullanılmıştır. Hamamın mülkiyeti hazine adına tescil edilmiş iken daha sonra Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne geçmiştir. 1992 yılında temizlenerek hazırlanan onarım projesine göre restorasyonu yapılmış ve hizmete açılmıştır. Vakıf eser olan İne/Eyne Bey Hamamı, kiracı özel işletme tarafından çalıştırılmaktadır.³⁶

Sultan Meydanı

Anadolu Selçuklu sultanı I. Gıyaseddîn Keyhüsrev, Denizli-Ladik arasında Bizans'la yapılan savaşta şehit olur (Haziran 1211). Selçuklu tahtına büyük oğlu I. İzzeddin Keykâvus oturur (Temmuz 1211). Kardeşi ve Tokat meliki I. Alâeddin Keykûbâd, onun sultanlığını tanımaz ve Ankara Kalesi'ne sığınır. Şehir halkı ve ileri gelenler, hisara sığınan şehzadeye hürmet ve sevgi gösterir. Bu gelişme üzerine Sultan Keykâvus, Ankara Kalesi'ne sığınan güçlü ve muhteris kardeşi melik Alâeddin Keykubad'ın tehdidinden kurtulmak için devlet büyüklerini ve komutanlarını huzuruna davet eder. Keykâvus, yapılan toplantıda kararını şöyle açıklar: “Kardeşim müstahkem bir yer olan Ankara'da böyle kaldıkça bizim için tam bir huzur kalmamıştır. Bu fitnenin kökünü kat'i olarak kazımak, memleket ve saltanat işlerinin en gereklisidir. Bu hadiseden tamamen kurtulmadıkça, başka bir iş yapmak, başka bir işe başlamak asla doğru değildir.” Devlet büyükleri ve komutanlar Sultan'ın bu fikirlerini yerinde bulurlar. Alınan karar sonrasında memleketin her tarafında bulunan subaşılarla ve uç komutanlarına fermânlar gönderilerek emirlerindeki askerlerle süratle Konya ovasında toplanmaları emredilir.

İzzeddin Keykâvus, kısa sürede Konya ovasında toplanan ordusunun başına geçerek yakma ve yıkma silahlarıyla birlikte

³⁶Gönül Öney, Ankara'da Türk Devri Dini ve Sosyal Yapıları, Ankara 1971, s. 151; Abdülkerim Erdoğan-Ali Kılıcı-Gökçe Günel, Osmanlı'da Ankara, ABB Yay., Ankara 2007, s. 229-230.

Ankara'ya hareket eder. Durumdan haberdar olan melik Alâeddin Keykûbâd, Ankara Kalesi'ni onartır. Askerleri toplayarak Ankara halkı ile önceden yaptığı anlaşmaları yeniler. Kısa sürede Ankara'ya ulaşan İzzeddin Keykâvus kuvvetlerini kalenin önünde saf saf dizerek şehri çepeçevre kuşatır. Öyle ki askerlerin heybeti, görenleri ve akıl sahiplerini hayrete düşürür. İlk gün taraflar arasında teke tek karşılaşmalar yapılır. Alâeddin Keykûbâd'ın safında bulunan komutan Mübârizeddîn Îsâ ile İzzeddin Keykâvus'un hizmetinde olan emir-i candar Necmeddîn Behremşah arasında ta küçük yaşta okul sıralarında başlayan rekabet burada da kendini gösterir, iki rakibi karşı karşıya getirir. Komutan Mübârizeddîn Îsâ kardeşi ile birlikte ortaya çıkıp meydan okuyunca Necmeddîn Behramşah da İzzeddin Keykâvus'dan izin alarak er meydanına çıkar. İki rakip önce mızraklarla dövüğe başlar. Mızraklar parçalanınca bu defa ellerine ağır gürzler alırlar. Gürzlerle aynen demircinin örsünü dövdüğü gibi birbirlerinin kalkanlarını döverler. Bu silahlarla da yenilemeyince bu defa ellerine kılıçlarını alırlar. Alâeddin Keykubad, çavuşları vasıtasıyla komutan Mübarizeddîn İsa'yı geri çağırır, çarpışma yenen ve yenilen belli olmadan sona erer. İzzeddin Keykâvus kendi adına dövüşen emir-i candar Necmeddin Behramşâh'ı başarılı mücadelesinden dolayı hilatlerle ödüllendirir. Onun makamını ve rütbesini yükseltir.

Ankara Kalesi'ne lağım atılamadığı için yani tünel kazılarak barutla patlatılamadığından çarpışmalar, Keykâvus'un Konya'dan getirdiği mancınıkların kaleyi ara sıra dövmesiyle devam eder. Ankara Kalesi sarp bir tepe üzerinde bulunduğundan muhasara yoluyla alınmasının çok güç olduğunu bilen İzzeddin Keykâvus, dışarıdan gelecek yardımları önleyerek kendiliğinden teslim olmasını istiyordu. Muhasara uzayınca İzzeddin Keykâvus, kışı geçirmek üzere şehrin önünde "Sultan Meydanı"nda (Hergelen/İtfaiye Meydanı) binalar ve barakalar inşa ettirir. Sultan, bu binaları karargâh olarak kullanmak, kale düşünce de vakıflarla işleyen bir medrese hâline getirmek istiyordu.

Sultan İzzeddin Keykavus, bütün kışı ordusuyla şehrin önünde inşa ettirdiği bina ve barakalarda geçirir. Şehrin devamlı muhasara altında kaldığını gören ve dışarıdan hiçbir yardım alamayan Alâeddin Keykûbâd, Halep Eyyûbî hükümdarı Melik Zahir'e başvurarak kardeşi ile arasında arabulucu olmasını ister. Melik Zahir, Şeyh Takiyüddîn Ali b. Ebu Bekir el-Herevî'yi elçi olarak Sultan İzzeddin Keykâvus'a gönderir. Kale'nin alınmasında kararlı olan Sultan, Eyyûbî elçisinin anlaşma teklifini iç işlerine karışmak sayarak şiddetle reddeder. Diğer taraftan Alâeddin Keykûbâd'ın Papa nezdinde ümitsizce destek ve yardım arama teşebbüsleri de sonuçsuz kalır.

1212 yılının ilkbaharında başlayan muhasara, 1213 yılının ilkbaharına kadar devam eder. Kale halkı arasında sıkıntı baş gösterir. Sonuna kadar direnmek azminde olan Alâeddin Keykûbâd, toplanıp teslim olma kararı alan şehir ileri gelenlerinin müracaatına uymak zorunda kalır. Kardeşi Sultan İzzeddin Keykâvus'a gönderdiği elçi vasıtasıyla kendinin ve kale halkının canına dokunulmamak, şehirde müsaderede bulunmamak şartıyla teslim olacağını bildirir. Esaret hayatından yeni dönmüş ve sürgün vaktinde her iki kardeşe atabeylik yapan, fakat o sırada İzzeddin Keykâvus'un yanında bulunan Seyfeddin Ayaba, taraflar arasında arabuluculuk yapar. Sultan İzzeddin Keykavus, Melik Alâeddin Keykubad'ın ileri sürdüğü şartları kabul eder. Uç beylerinden Hüsameddin Çoban ve Seyfeddin Kızıl [Kızıl Bey], komutan Seyfeddin Ayaba, Pervane Celâleddin Kayser'in hazır bulunduğu toplantıda bir ahidnâme yapılarak kaleden gelen elçilere verilir. Bundan sonra da Seyfeddin Ayaba'nın nezâretinde kalenin teslim işleri başlar. Önce saltanat sancağı kalenin burcuna çekilir. Şehrin sarayından alınan Alâeddin Keykûbâd, bir evde gözaltına alınır. Birkaç gün sonra da Sultan İzzeddin Keykâvus, şehre girer. Keykâvus, kardeşi Alâeddin Keykûbâd'ı öldürmek isterse de hocası Şeyh Meceddin İshak'ın öğüdüyle bu düşüncesinden vazgeçer. Sultanın emriyle kardeşi Keykûbâd'ın yanında yer alan komutanların saçları ve

sakalları kesilir, hepsi bir ata bindirilip şehirde gezdirilir. Görevli iki kişi tarafından da gezdirilirken devamlı kamçılanır. Tellâllar da “Sultana ihanet edenin cezâsı budur” diye şehirde bağırır.

Alâeddin Keykûbâd, gözaltında tutulduğu evden alınarak Seyfeddin Ayaba'nın nezaretinde, maiyetiyle birlikte Malatya yakınlarında bulunan Minşar Kalesi'ne gönderilir. Seyfeddin Ayaba, Keykûbâd ile maiyetini adı geçen kalenin komutanına teslim ettiğine dair oradaki beylerden aldığı delil ve senetlerle geri döner. Böylelikle Alâeddin Keykûbâd'ın uzun ve korku dolu mahkûmiyet hayatı başlar.³⁷ Yaşanan bu olaydan sonra bu alan “Sultan Meydanı” olarak anılmaya başlar.

Vakıf belgelerinde “Sultan Meydanı” kayıtlıdır. Özellikle Anadolu Beylerbeyi ve Varna Savaşı'nda şehit olan Karaca Bey b. Abdullah'ın, Ankara'da Hacı Tepesi'nde (Hacet Tepesi) yaptırdığı imaret için vakıf kurar. Bu vakfın vakfiyesinde “*an zemîn-i Köşk der Meydân-ı Sultân*” ve “*der civâr-ı Meydân-ı Sultân*” olarak yazılıdır.³⁸ Bu alan günümüzde Melike Hatûn Camii ve civarıdır. İbrahim Hakkı Konyalı “Sultan Meydanı” hakkında 1943 yılında şu bilgileri verir:

“Karaca Bey'in torunlarından Bay Hüsrev bana verdiği bir notta hamam ve köşk hakkında şunları yazıyor: Hamamın [Eyne Bey Hamamı] karşısında şimdi Gazi Mektebi'nin bulunduğu yerde geniş bir bahçe ortasında büyük bir konak vardı ki Selçukiler ve Ahiler devrinden kalma imiş. Selçuk hükümdarı I. Alâeddin Keykûbâd yurdda bir teftiş yaparken bu konağa misafir olmuş

³⁷ Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, Boğaziçi Yay., İstanbul 1998, s. 300; Zeki Oral, “Anadolu'da Sanat Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitabeleri ve Tarihçeleri”, Vakıflar Dergisi V, Ankara 1962, s. 55; Ali Sevim, Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi, TTK Yay., Ankara 1993, s. 164; Cevdet Yakupoğlu, “Sultan I. İzzeddin Keykavus (1211-1220)”, Selçuklu Tarihi, Editör: Refik Turan, Ankara 2012, s. 358-359; Mehmet Şükrü Velioglu, Türkiye Selçukluları Dönemi Taht Mücadeleleri (1075-1308), Yüksek Lisans Tezi, Van 2008, s. 59-61; Abdülkerim Erdoğan-Mehmet Narince, Tarihi ve Edebi Şahsiyetleriyle Ankara, Ankara 2007, s.17-19.

³⁸ Ankara Evkâf Defteri, 116/5, vr. 36a.

ve bu hamamda yıkanmıştır. Hükümdarın yıkandığı halvet -eski Türk ananesine uyularak- kapalı tutuluyordu. Yakın vakte kadar bu konağın selamlık dairesi ayakta idi. Maarif Vekâleti satın alarak yıktırılmış ve yerine mektep yaptırmıştır. Harem dairesi 90 sene evvel ayakta duramayacak kadar harap olduğu için yıktırılmış ve yeri bahçe yapılmıştı. Konağın çok süslü ve muhteşem olan tavanındaki yıldızlar kazılmak sûreti ile elde edilen tozdan tam dört okka hâlis altın çıktığını babam Tefvik Bey bana söylemişti. Bu konak dedemizin evi idi. Karaca Bey'den kaldığı söylenirdi. Harem Dâiresinin kızlar sekisinin ihtişamını ninem anlata anlata bitiremezdi. Selamlığın çavuşlar odası denilen yerleri yakın vakte kadar duruyordu...³⁹

Sultan Meydanı çevresinde Kirişciyan (Melike Hatûn/Hatûniye), Yenice, Kızıl Bey, Hacı Doğan ve Konurca mahalleleri kurulur. 1916 yılında çıkan yangında Hatuniye Mahallesi'nde yüz hane kısmen zarar görmüştür.⁴⁰ Halk arasında "Karyağdı Sultan" olarak bilinen Aynışah Hatûn türbesi de Sultan Meydanı yakınındadır. Civar köylerden gelen öküz ve at arabaları bu alanda toplandığı için "Hergelen Meydanı" olarak anılmaya başlamış, Cumhuriyet'in ilanından sonra meydan yapılaşmaya açılmış ve İtfaiye teşkilatının kurulması sonucu İtfaiye Meydanı olarak anılmıştır. Daha sonra "Erbakan Meydanı" olarak değiştirilmiştir. Tarihi Sultan (Hergelen, İtfaiye, Erbakan) Meydanı'na yapımı dört yıl süren yeni bir cami yapılmıştır. 27 Ekim 2017 tarihinde, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından ibadete açılan camiye "Melike Sultan" adı verilmiştir.

Kızıl Bey

Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un vefatından sonra Selçuklu tahtına, hapiste bulunan kardeşi Alâeddin Keykûbâd geçer (1220). Uç beyi olan ve Ankara Kalesi'nde bulunan Kızıl Bey, Konya'ya giderek

³⁹ İbrahim Hakkı Konyalı, age, s. 117-176.

⁴⁰ OA, DH.İUM, 32-25-3.

sultana biat eder ve sultanın hediyeleriyle şehre geri döner.⁴¹ Selçuklu ümerasından Seyfeddin Kızıl Bey, Sultan Meydanı yakınına cami ve medrese yaptırır. Vefatından sonrada caminin doğusuna defnedilir ve bir türbe yaptırılır. Yaptırdığı camii ve medrese için Güvercinlik (Güğercinlik) köyü, Tahir, Çarhane Yeri ve Değirmencik Argı mezraalarının yıllık gelirini vakfeder. Daha sonra yıllarda Fatih Sultan Mehmed Han, Murtaza-abad kazâsına tabi Miranos (Orhaniye-Kahramankazan) köyünün yıllık gelirini Kızıl Bey Camii ve medresesine vakfeder. 1522 yılında Kızıl Bey Vakfı'nın yıllık geliri 8.018 akçedir.⁴²

Kızıl Bey Camii, Germiyanoğlu Beyliği'nin kurucusu Alişir oğlu Yakub Bey tarafından ve Sultan III. Alâeddin'in saltanatında 699/1300 yılında tamir ettirilmiştir. Ahşap minberde bulunan Arapça kitabenin Türkçe çevirisi şöyledir:

“Bu mübarek minberin onarılması, yenilenmesi, büyük sultan din ve dünyanın yükseği, fetih babası, memleketler zapteden, Feramürz oğlu Keykûbâd -Allah sultanlığını sürekli kılsın- zamanında büyük ve ulu bey Alişir oğlu Yakub -Allah onun parlaklığını ve kudretini tecdit eylesin- tarafından 699/1300 yılı aylarında yaptırıldı. Bu minberi Ebubekir oğlu Neccâr Mehmed yaptı. (Bu esere) bakanlara hak rahmet eylesin. Duâ onu yapan içindir.”⁴³

Onarıma muhtaç durumda bulunan Kızıl Bey Camii ve Türbesi, 31 Mayıs 1925 tarihli Bakanlar Kurulu kararı gereğince Ziraat Bankası Genel Müdürlük Binası yapılması için Evkâf Nezâreti'nce satışı yapılır.⁴⁴ Karar gereğince Kızıl Bey Camii ve türbesi yıktırılır. Kızıl Bey'in mezarı nereye nakledilmiştir, bilinmemektedir. Şeref Erdoğan “Ankaram” isimli eserinde halk arasında yaygın rivayeti nakleder: “Kızıl Bey, Medresesi'nin yanına kendine yakıştır

⁴¹ Osman Turan, age., s. 329

⁴² Ankara Evkâf Defteri, Muaalim Cevdet Kütüphanesi, 116/5, vr. 31b, 138a.

⁴³ Zeki Oral, agm, s. 53

⁴⁴ DA, CA-030-18-01-01-014-34-8

bir türbe yaptırmış, türbesinde huzur içinde yatarken bir gün türbesine vurulan bir kazma sesiyle uyanır. Bakar ki camisi, türbesi ve medresesi yıkılıyor. Evet karar verilmiş buraya Ziraat Bankası yapılacak... Rivayet ola ki bankanın inşaatının yapılması için emir veren yetkililer kim ise bu zâtın çıldırarak öldüğü ve inşaatın müteahhidinin geceleri Kızıl Bey'in rüyasına girdiği ve bu rüyanın etkisinde kalan müteahhidin işi bıraktığı, hadiseyi duyan işçilerin işi bırakıp kaçtıkları görülmüş, bundan böyle inşaatın yerinin yurkariya kaydırıldığı tevâtür olarak anlatılmaktadır.”⁴⁵

Hikmet Tanyu'da benzer bir rivayet nakleder: “Ziraat Bankası çevresinde bulunan türbenin (Kızıl Bey) yıkılmasına emir veren ilgili zatın çıldırdığı, öldüğü ve türbeyi yıkma esnasında amelelerin Burası tekin değildir. diye itiraz ettikleri, nihayet tuhaf bir şaşkınlık ve bağırişla işi bırakıp kaçtıkları o yıllarda Ankara'ya yayılmıştı.”⁴⁶

Yıkılan Kızıl Bey Camii'nin ahşap kapı kanatları Ankara Etnoğrafya Müzesi'nde sergilenmektedir. Topkapı Sarayı'ndan Etnoğrafya Müzesi'ne Kızıl Bey Külliyesi'nden ahşap parçalar arasında bir de cevizden yapılmış getirilmiş bir taht vardır. Tahttaki kitâbenin mevcûd kısmı: “El-muazzam şehin şahü'l-azam mülkü ebu'l-feth Keyhüsrev bin Kılıç Arslan nâsır-ı emirü'l-mü'minîn” olarak okunmuştur.⁴⁷

⁴⁵Şeref Erdoğan, Ankara'nın Tarihi Semt İsimleri ve Öyküleri, Kültür Bak. Yay., Ankara 2002, s.111

⁴⁶Hikmet Tanyu, Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri, Ankara 1967, s. 68.

⁴⁷Daha geniş bilgi için bak: Güray Kırpık, Abdülkerim Erdoğan, Hasan Akyol, Mevlüt Çam, Ali Kılıcı, Şehr-i Kadîm Ankara, C. 1, ABB Yay., Ankara 2015, s. 300-305.